

Гліб Юхимець

Документальні ресурси спеціалізованих фондів: проблеми використання і обслуговування

Винесення наукової теми «Документальні ресурси спеціалізованих фондів: проблеми використання і обслуговування» для обговорення співробітниками спеціалізованих фондів бібліотек цілком логічне. Секція (наук. кер.: д. і. н., проф., директор Інституту рукопису НБУВ Л. А. Дубровіна, директор Наукової музичної бібліотеки ім. С. І. Танєєва (м. Москва, Росія) Е. Б. Расіна, учений секретар: к. мист., доц., заввідділом НБУВ Г. М. Юхимець).

До програми секції було включено 35 доповідей (37 доповідачів), у роботі взяло участь 42 працівники бібліотек (з них — 26 доповідачів). Серед промовців: представників НБУВ — 23, Наукової бібліотеки Національного університету Києво-Могилянської академії (НаУКМА) — 1, НПБ України — 1, Інституту проблем реєстрації інформації (ІПРІ) НАН України — 1. З доповідями виступили: докторів наук — 1, кандидатів наук — 7, н. с. — 4, м. н. с. — 10, бібл. 1 кат. — 2, бібл. 2 категорії — 1, аспірантів — 1.

На час роботи секції в залі засідань було розгорнуто виставку наукових публікацій працівників Інституту рукопису, відділів образотворчих мистецтв та формування музичного фонду НБУВ. Учасники конференції ознайомилися з монографіями, науково-методичними посібниками, каталогами, бібліографічними покажчиками, статтями у наукових збірниках та часописах. Усього було представлено понад 70 видань, де міститься близько 200 матеріалів, присвячених дослідженню, розкриттю, збереженню та популяризації унікальних спеціалізованих фондів.

На проблемах збирання, обробки та наукового дослідження унікальних архівних документів наголосив заввідділом наукового архіву Наукової бібліотеки НаУКМА О. О. Циганенко (доповідь — «Документи української діаспори як спеціалізований фонд Наукової бібліотеки НаУКМА: Історія створення і перспективи архівного сервісу»). 70% книжкового фонду складається з добротних надходжень. Щоб якісно організувати архівний сервіс, документи слід описати й створити науково-довідковий апарат (НДА).

Юхимець Гліб Миколайович, к. мист., заввідділом образотворчих мистецтв НБУВ.

Архівний сервіс полягає у:

- ❖ складанні опису та інших елементів НДА;
- ❖ написанні тематичних оглядів фондів;
- ❖ ініціативному інформуванні потенційних користувачів;
- ❖ виконанні відповідей на запити;
- ❖ внесенні даних до електронного каталогу бібліотеки;
- ❖ представленні інформації в Інтернет;
- ❖ експонуванні документів на тимчасових книжково-документальних виставках;
- ❖ поданні інформації про документи наукового архіву Наукової бібліотеки НаУКМА в періодичних виданнях та ін.

З технологією і організацією бібліотечно-інформаційного обслуговування користувачів публікаціями ООН та її спеціалізованих установ у НБУВ ознайомила присутніх м. н. с. відділу зарубіжних зв'язків та фонду ООН НБУВ І. А. Лавриненко (доповідь «Бібліотечно-інформаційне обслуговування публікаціями Організації Об'єднаних Націй»). Саме НБУВ є єдиним в Україні (і одним з небагатьох у країнах колишнього СРСР) депозитарієм ООН, який репрезентує головну інформаційну службу світового товариства в нашій державі. За сорок років існування (статус Депозитарія ООН НБУВ отримала 1960 р.) було сформовано значний бібліотечно-інформаційний ресурс, що охоплює видання ООН та її спеціалізованих установ.

Тема доповіді головного бібліотекаря Національної парламентської бібліотеки України Н. О. Гудімової — «Формування спеціалізованих фондів в обласних універсальних наукових бібліотеках: традиції та перспективи». У всіх обласних універсальних наукових бібліотеках України, зазначила вона, діють спеціалізовані фонди, зосереджені і у відділах обслуговування (технічної літератури, працівників сільського господарства, мистецтв, іноземної літератури) і при спеціалізованих читальних залах (гуманітарного, природничо-наукового спрямування) тощо.

Бібліотекар 1 кат. Л. М. Гутник та к. мист., заввідділом образотворчих мистецтв НБУВ Г. М. Юхимець розкрили особливості бібліотеч-

но-інформаційного обслуговування у відділі образотворчих мистецтв (ВОМ), проголосивши в доповіді основні принципи методики формування та організації фондів ВОМ, відпрацьованої багатьма поколіннями співробітників цього підрозділу. Йшлося про систематичну розстановку за змістом, видами видань, видами образотворчого мистецтва та темами візуальної інформації, незалежно від способу її фіксації. Така організація фонду має логіку, зумовлену необхідністю максимально повного і оперативного забезпечення потрібною інформацією користувачів бібліотеки. Доповідачі окреслили магістральні вектори роботи відділу: створення електронних тематичних баз даних (на засадах якнайповнішого використання зібраних у фонді джерел інформації і традиційних тематичних картотек); оперативне введення інформації до наукового обігу та забезпечення доступу до неї користувачів; створення наукових показників і каталогів тощо.

Проблеми наукового дослідження спеціалізованого фонду українських і російських лубкових картинок ХІХ — початку ХХ ст. та питання його використання в інформаційно-довідковому обслуговуванні проаналізувала м. н. с. ВОМ НБУВ О. М. Донець. Послідовне опрацювання колекції показало, що дослідження матеріалів фонду має полідисциплінарний характер і може використовуватися у найрізноманітніших галузях науки. Недостатня специфікація самого об'єкту дослідження, наголошено в доповіді, є основною проблемою у вивченні графічного лубка як артефакту.

Основними напрямками можливих наукових розробок доповідачка вважає:

- ❖ проблему теоретичного визначення;
- ❖ співвідношення візуального образу і тексту;
- ❖ структурний аналіз тексту;
- ❖ поєднання процесів новотворчості та використання ресурсів традиції;
- ❖ лубок як феномен тоталітарної масової культури;
- ❖ інформацію про історичні події та її співвідношення з реальними фактами;
- ❖ лубок як частина міфотворчої системи тоталітарного суспільства.

Про спеціалізований фонд художніх поштових карток як історико-краєзнавчий аспект у дослідженні, що неможливе без вивчення та опрацювання колекції поштових листівок ВОМ, який налічує понад 50 тис. од. і хронологічно охоплює 90-ті рр. ХІХ ст. до наших днів, розповіла м. н. с. ВОМ НБУВ Т. А. Галькевич.

М. н. с. ВОМ НБУВ Н. Ю. Белічко у доповіді «Науково-дослідницькі ресурси фонду оригінального екслібриса відділу образотворчих мистецтв НБУВ» розкрила багатий інформаційний потенціал оригінального екслібриса.

«Зведений каталог кириличних стародруків НБУВ в аспекті сучасних тенденцій бібліотечно-інформаційного обслуговування» — тема доповіді м. н. с. відділу стародруків та рідкісних видань НБУВ Н. П. Бондар. Вона обгрунтувала доцільність і необхідність складання облікового каталогу кириличних стародруків НБУВ ХV—ХVІІІ ст. з метою інформаційного забезпечення користувачів, висвітлила засади і принципи формування каталогу, окреслила терміни виконання роботи, спинилася на методичних засадах опису; проблемах, пов'язаних з атрибуцією дефектних стародруків, на шляхах програмного та технічного забезпечення роботи.

У спеціалізованих фондах НБУВ зберігається чимало раритетів, які мають на своїх сторінках рукописні написи, залишені їх власниками або користувачами протягом довгого життя книги. Саме такі автографи видатних діячів України та Росії як довідковий ресурс у бібліотечно-інформаційному обслуговуванні читачів і стали предметом дослідження к. і. н., с. н. с. відділу стародруків та рідкісних видань НБУВ Л. М. Дениско.

Специфічні особливості розкриття фондів стародруків на прикладі варіантів почаївського Трефологіона 1737 р. було викладено в доповіді в. о. м. н. с. відділу стародруків та рідкісних видань НБУВ Р. Є. Кисельова, який наголосив на важливості детального попримірникового опису колекції кириличних стародруків.

Фонди родового походження — один з найскладніших для опрацювання і водночас найбільш інформативний вид рукописних зібрань. Сьогодні інтерес науковців до цього масиву фонду Інституту рукопису НБУВ дедалі зростає. Методологію дослідження таких рукописних зібрань було окреслено в доповіді к. і. н., с. н. с. Інституту рукопису НБУВ С. О. Булатової «Рукописні матеріали з колекції Яблонівських як об'єкт дослідження фондів родового походження».

У доповіді м. н. с. ІР НБУВ І. В. Клименко було розглянуто матеріали особових архівних фондів Інституту як джерело з історії видавничої справи кінця ХІХ — початку ХХ ст. Пожвавлення культурного процесу на українських землях у цей період спричинило до появи нових громадсько-політичних та просвітницьких видань, які відіграли помітну роль у формуванні національної самосвідомості українців.

Особливості обслуговування рукописними матеріалами Інституту рукопису в сучасних умовах проаналізувала у своїй доповіді к. і. н., заввідділом ІР О. П. Степченко. Фонд рукописів — найцінніша частина історико-культурних фондів НБУВ. Першочерговою потребою для забезпечення збереженості унікальних рукописних матеріалів Інституту є створення страхового фонду, який би забезпечив доступність користувачів до будь-яких матеріалів, чого вимагають сучасні умови відкритості, об'єктивності у вивченні минулого та сьогодення історії України. Вдосконалення методичних рекомендацій провадиться із врахуванням вищезазначених вимог.

«Рукописні матеріали М. І. Петрова і традиції збирацької діяльності та особливості формування рукописного фонду бібліотеки» висвітлено в доповіді м. н. с. ІР НБУВ С. В. Сохань.

Підсумовуючи стислий огляд збирацької діяльності в Україні наприкінці ХІХ ст., можна зробити висновок, що всі сили прогресивної громадськості були спрямовані насамперед на врятування від загибелі письмових пам'яток давнини і матеріалів з історії науки й культури.

Бібліотекар І кат. ІР НБУВ М. К. Іваннікова порушила проблеми створення наукового каталогу слов'янської рукописної книги ХVІІ ст. Наприкінці ХVІ-го — у першій половині ХVІІ ст. українська культура переживала піднесення, викликане ренесансними, а згодом і бароковими явищами в Європі та процесами внутрішнього розвитку.

Доповідь к. і. н., завсектором НБУВ І. А. Сергєєвої та д. т. н., заступника директора Інституту проблем реєстрації інформації НАН України А. А. Крючина дала можливість ознайомитися присутнім зі створенням мультимедійної версії каталогу єврейської народної музики, з умовами зберігання та наукового дослідження одного з найбільших світових зібрань записів єврейського музичного фольклору (фоноциліндри, нотні та текстові розшифровки до них, супровідний матеріал) з фондів ІР НБУВ.

Л. Шолоховою був підготовлений каталог єврейської музичної спадщини, який складається з 3000 описів (виданий 2001 р.). Паралельно з цим виданням ІПРІ НАН України здійснив перезапис на компакт-диски звукових доріжок з фоноваликів. На часі завдання створення мультимедійної версії каталогу, яка включатиме описи документів (на основі опублікованого каталогу), звукового матеріалу (записи з фоноциліндрів), образотворчий ряд (включає зіскановані копії оригінальних документів і художні твори на-

родних авторів, фото- і графічні матеріали).

Заввідділом формування музичного фонду НБУВ, к. п. н., проф. В. Д. Шульгіна проаналізувала шляхи забезпечення інформаційних потреб користувачів цього підрозділу НБУВ, чітко й всебічно визначивши і розкривши в своїй доповіді модель інформаційного забезпечення потреб національної музичної культури, що складається з чотирьох блоків:

- ❖ формування та підтримка ресурсної бази музичної україніки;
- ❖ організація обслуговування первинними документами або їх копіями;
- ❖ організація обслуговування вторинними документами;
- ❖ науково-аналітичне обслуговування потреб користувачів з проблем музичної україніки.

Стан нотовидавничої справи в Україні 1917—1923 рр., динамічність історичних процесів вказаного етапу, короткий термін існування ряду видавництв та видавничих колективів, особливості нотного репертуару цього періоду глибоко й всебічно схарактеризовано у доповіді пров. бібліотекаря відділу формування музичного фонду НБУВ І. В. Савченко «Особливості бібліотечно-інформаційного обслуговування українськими нотними виданнями періоду 1917—1923 рр.».

Жанрові особливості музичних творів, які вийшли друком протягом 1920—1925 рр., розглянула у доповіді «Формування національного нотографічного репертуару періоду українізації (перша половина 20-х років ХХ ст.)» аспірантка, м. н. с. відділу формування музичного фонду НБУВ О. А. Вакульчук. Головний акцент зроблено на аналізі жанру масової пісні, адже в Україні вона мала специфічні риси і тісний зв'язок з народним мелосом, що простежується за мелодико-інтонаційними джерелами.

Одним з найважливіших напрямів діяльності відділу формування музичного фонду НБУВ є сприяння поширенню інформації про національну музичну спадщину. Саме цим був зумовлений вибір теми доповіді м. н. с. цього підрозділу установи І. Ф. Бобришевої «Формування електронного каталогу рукописів музично-сценічних творів українських композиторів з фондів НБУВ».

У своєму виступі м. н. с. Інституту архівознавства НБУВ Т. П. Папакіна «Комісії порайонного дослідження історії України при ВУАН (1924—1933): проблеми створення покажчика документів» порушила питання вдосконалення науково-довідкового апарату до архівних документів, який у сучасних умовах інформатизації суспіль-

ства має забезпечити повноту доступу до архівної інформації. Розглянуто необхідність створення покажчиків до документів Комісії порайонного дослідження історії України, що діяли під керівництвом відомого історика ХХ ст. акад. М. С. Грушевського в системі історичних установ ВУАН у 1924—32 рр. Схема описання матеріалів цих інституцій, переважна більшість яких зберігається у фондах ІР НБУВ (ф. 1, X), не досить зручна для користування. Дослідниця запропонувала схему створення покажчиків, яка базується на регіональному принципі розміщення інформації, документи умовно поділено на кілька груп та систематизовано за хронологічно-видовою ознакою.

Доповідь завсектором Інституту архівознавства НБУВ С. В. Старовойт «Документи з видавничої діяльності УАН — ВУАН (1918—1934): проблеми використання» присвячено проблемам використання документів, що зустрічаються при дослідженні складу архівних фондів № I «Літературні матеріали та особові архіви (зібрання)» та № X «Архів Академії наук УРСР» Інституту рукопису НБУВ. Враховуючи активну наукову розробку проблем історії НАН України останніх років та дані власного дослідження, дослідницею поставлено питання про можливість перепрацювання ф. № X з метою зміни його складу та оптимізації структури.

«Описання і використання документів Комісії ВУАН для виучування продукційних сил у фондах НБУВ» — доповідь заввідділом Інституту архівознавства НБУВ Л. М. Яременко, яка проаналізувала результати проведеної роботи з виявлення і опису документів Комісії ВУАН для виучування продукційних сил України (УКОПС), що діяла в 1926—1930 рр. (зберігаються у фондах інститутів рукопису та архівознавства НБУВ, основний масив збережених документів знаходиться у ф. X ІР «ВУАН» та особових архівних фондах видатних учених України).

Систему обслуговування читачів у бібліотеці Імператорського університету Св. Володимира (1834—1919) предметно проаналізувала к. і. н., н. с. відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ Т. Є. Мяскова.

Особисті фонди ІР НБУВ містять важливу та

цінну інформацію з історії України. Зокрема, у фонді М. Ф. Владимирського-Буданова (1838—1916), видатного історика, правознавця, засновника т. зв. «Київської школи західноруського права», головного редактора Тимчасової комісії для розгляду давніх актів (1882—1916), зберігаються дві розвідки з історії Хмельниччини (ф. 60, № 14 та № 271), присвячені розгляду політичних, соціальних і демографічних змін, викликаних Визвольною війною (№ 271, частково опубліковано в журналі «Киевская старина» (1888 р.) під назвою «Передвижение южнорусского населения в эпоху Богдана Хмельницкого») та зовнішньополітичній діяльності гетьмана після 1654 р. (№ 14, неопублікована спроба завершити вступну статтю Н. В. Молчановського до підібраних ним актів зі Шведського державного архіву, вийшли в т. 6, ч. 3 «Архив Юго-Западной России»). Окремі положення цих розвідок були наголошені у доповіді «Розвідки до історії Хмельниччини з фонду М. Ф. Владимирського-Буданова (ІР НБУВ)» бібліографа 2 кат. Інституту архівознавства НБУВ Ю. М. Шемета.

Актуальним питанням державотворчого процесу в Україні є реєстрація рукописних та книжкових пам'яток, особливо цінних видань і колекцій у Державному реєстрі культурного надбання України, а також наукових об'єктів, що становлять національне надбання. Як ці питання розглядають працівники НБУВ протягом останнього десятиліття — викладено в доповіді Л. В. Лисенко «Бібліотечні колекції та зібрання НБУВ. Історіографічний аспект історії описання». Тема доповіді к. і. н., заввідділом НБУВ Н. Г. Солонської — «З історії бібліотек Київської Русі: фонди і читачі (на прикладі бібліотеки Ярослава Мудрого».

На засіданні секції було обговорено і проект Рекомендацій міжнародної наукової конференції «Бібліотечно-бібліографічний сервіс», що був одноголосно схвалений. Рекомендовано до розділу проекту — «у галузі створення та впровадження новітніх інформаційних технологій» — включити таку пропозицію: розробити й впровадити програмне забезпечення для наукового опрацювання документів спеціалізованих бібліотечних фондів.